

ГЕОГРАФСКА НАУКА НА БИВШЕМ ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРОСТОРУ И КОНГРЕСИ СЛОВЕНСКИХ ГЕОГРАФА И ЕТНОГРАФА (1924–1936)

Стефан Денда¹, Јасна Мицић², Ана Милановић Пешић³

Апстракт: Географска наука на бившем југословенском простору започиње развој крајем 19. века. У том периоду, при водећим универзитетским центрима се успостављају први департмани за географију и струковна удружења (географска друштва). Почетком 20. века покрећу се и први географски часописи, међу којима је са најдужом традицијом Гласник Српског географског друштва (1912). Међутим, бројне историјско-политичке околности, пре свега Први светски рат, заустављају даљи напредак у развоју ове науке. Ипак, завршетак Великог рата, осим стварања јединствене државе (Краљевина СХС), доноси нову етапу у реализацији наставно-научног рада. Нова улога и задаци географије су захтевали размену искустава и међународну сарадњу. Као први корак у том правцу, истиче се организација Првог конгреса словенских географа и етнографа у Прагу 1924. године. Након смрти Јована Цвијића, одржана су још три Конгреса, у Републици Пољској (1927), Краљевини Југославији (1930) и Краљевини Бугарској (1936). Сви конгреси су осим научног имали и друштвено-политички значај изражен кроз подршку званичних власти. Стога, циљ овог рада јесте анализа учешћа и дискурса представника научне заједнице из Краљевине СХС (Југославије) у приликама међуратног периода. Резултати су показали да је у научном раду акценат био на физичко-географским, картографским и етнолошким истраживањима. Истовремено, у потпуности су занемарена демографска истраживања, као и гео(политичке) и економско-географске теме (аграрна, индустријска и сл.) проистекле из Цвијићеве антропогеографске школе. Поменути скупови су и поред бројних недостатака допринели обједињавању научне заједнице и промоцији географије у словенским земљама. Такође, они су представљали полазну основу за нова истраживања и организацију научног рада у деценијама након Другог светског рата, како на југословенском простору, тако и у широј међународној научној заједници.

Кључне речи: географија, бивши југословенски простор, Конгреси, словенски географи и етнографи

УВОД

Географска наука на бившем југословенском простору има дугу традицију. Њени почети се везују за крај 19. века. Наиме, на тадашњем Филозофском факултету Универзитета у Загребу, ангажовањем др Петра Матковића, оснива се прва Катедра за географију (1883). Десет година касније у Београду др Јован Цвијић, свршени докторант Бечког универзитета школе оснива Географски завод при Историјско-филозофском факултету Велике школе. Осим организације наставног рада на поменутиим високошколским институцијама, започињу и прве активности у области научног рада. По угледу на слична струковна удружења у другим земљама, у Загребу је 1897. године на иницијативу др Алфонса Хеинца (биолог) и др Хинка Храниловића (географ) основано Географско друштво. Основни задатак Друштва се огледао у прикупљању географске грађе о тадашњем хрватском простору и суседним земљама која би била доступна научним радницима и широј заједници (Hranilović, 1899). Међутим, због недовољног броја чланова и недостатка финансијских средстава, друштво се 1899. године прикључује Хрватском

¹ САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“, Ђуре Јакшића 9, Београд, Србија, s.denda@gi.sanu.ac.rs, ORCID: 0000-0001-5556-9980

² САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“, Ђуре Јакшића 9, Београд, Србија, j.micic@gi.sanu.ac.rs, ORCID: 0000-0003-3917-9397

³ САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“, Ђуре Јакшића 9, Београд, Србија, a.milanovic@gi.sanu.ac.rs, ORCID: 0000-0002-7648-350X

природословном друштву чиме губи самосталну улогу (Нјегаџ, 1997). Са друге стране, априла 1910. године у Београду је ангажовањем академика Јована Цвијића основано Српско географско друштво (СГД). Као два основна задатка Друштва означени су научно-стручни рад (развој свих географских дисциплина) и популаризација знања из географије и сродних наука. Две године касније, покренут је и *Гласник Српског географског друштва*, први, јединствени географски часопис на овим просторима (Цвијић, 1912). Стога, узимајући у обзир континуитет и формат постојања, у питању је најстарије географско друштво у југословенским земљама и на Балканском полуострву.

Услед бројних околности, пре свега Балканских (1912/1913) и Првог светског рата (1914–1918), наставна и научна географска активност на читавом простору је сведена на најмању могућу меру. Завршетком Великог рата и променом друштвено-политичког уређења (прим. аут. формирање јединствене државе – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца), започиње нова етапа наставно-научног рада. У Љубљани се 1919. године оснива Департман за географију (катедра за физичку географију и антропогеографију) (Faculty of Arts, Department of Geography, 2024). У Загребу постојећа Катедра прераста у Географски завод (фокус на друштвено-географским темама), коме се 1927. године придружује Институт за физичку географију под руководством истакнутог професора Артура Гавација (1911–1920; 1927–1939). О утицају Загеба на развој географије у данашњој Словенији говори податак да је проф. Гаваци био руководилац Географског завода у Љубљани 1920–1927. године. Истовремено, под утицајем београдске географске школе, у Скопљу је од 1922. године активно радио и одсек Географског друштва. Осим тога, за разлику од Српског географског друштва које свој рад обнавља октобра 1919. године, прекид рада струковног удружења на простору Хрватске је трајао све до 1929. године, када је покренут први број *Хрватског географског гласника* (Gavazzi, 1929). У истом периоду се успоставља Географско друштво у Словенији (1922) које покреће нов тематски часопис – *Географски вестник* (1925).

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА СЛОВЕНСКИХ ГЕОГРАФА И ЕТНОГРАФА

Након унутрашње консолидације у тешким послератним условима, требало је обновити стару и успоставити нову међународну научну сарадњу. У новим околностима, као један од циљева означена је сарадња словенских народа. Сличне иницијативе су постојале и пре Првог светског рата, када је Цвијић 1914. године током Конгреса чешких природњака и географа, дао предлог организације Свесловенског географског конгреса (Васовић, 2001). Ове иницијативе су поново су интензивирани током његовог боравка на лечењу у Карловим Варима. Међутим, Словени су у дугом временском периоду били под различитим (страним) управама, па стога није било заједничких активности (Вујевић, 1924). Стога, повољне друштвено-политичке прилике (осамостаљење низа држава), добра сарадња са колегама из Чехословачке, као и подршка званичних државних органа је определила Праг за одржавање *Првог конгреса словенских географа и етнографа* (Válka, 2020).

Конгрес словенских географа и етнографа у Чехословачкој Републици (1924)

Први Конгрес словенских географа и етнографа је одржан 04–08. јуна 1924. године. Скуп је имао радни и екскурзиони карактер (Чешка шума и Шумава, локалитети дуж реке Влтаве) (Б. Милојевић, 1924). Циљ Конгреса се огледао у сагледавању дотадашњих резултата у словенској географији и етнографији уз давање адекватних смерница за рад у будућем периоду. Трбало је након дугог периода апстиненције успоставити организацију која би кроз заједничко деловање учествовала у разматрању значајних међународних научних питања. Овај импозантан догађај је окупио преко 400 делегата. Иако су постојале препреке организационе природе, скуп је окупио представнике из свих словенских земаља. Поред земље организатора, најбројнији су били учесници из Пољске (55), а потом и Краљевине СХС (22), Краљевине Бугарске (13), Совјетског Савеза – Русије (2), али и бројни емигранти из ове земље (Вујевић, 1924). Скуп је организован под покровитељство Томаша Масарика, председника Чехословачке Републике. Треба напоменути да је Конгрес имао посебан значај за нашу географску науку, јер је Јован Цвијић, као један од иницијатора овог скупа, имао улогу почасног председника. Овом приликом, Цвијић је посебно истакао интересе словенских народа и потребу заједничког наступа и поред постојања извесних потешкоћа (прим. аут. неспоразуми Пољака и Чехословака, спор Југословена и Бугара око тзв. „македонског питања“, итд.).

Рад Конгреса је био подељен на секције односно одсеке (Вујевић, 1924): *I са следећим одсецима (А: геодетско-геофизички и Б: хидрографски-метеоролошко-климатолошки), II са одсецима (А: геолошки и Б: геоморфолошки), III – фитогеографија, IV – антропогеографија и*

економска географија, V са одсецима (А: антрополошки и Б: етнографско-социолошки), VI – регионална географија и статистика и VII – школска географија. Током три радна дана одржано је 240 предавања, највише у петој (57), другој (52) и првој секцији (44).

Сви универзитетски центри из Краљевине СХС су имали своје делегате у Научном одбору: из Београда – Јован Цвијић (Српска краљевска академија), Емило Цветић (Виша педагошка школа), Боривоје Ж. Милојевић (Географско друштво), Павле Вујевић (Универзитет у Београду), Стеван П. Бошковић (Војни географски институт); из Љубљане – Артур Гаваци (Универзитет у Љубљани); из Загреба – Владимир Ткалчић (Хрватски народни музеј), Иво Певалек (Хрватско природословно друштво) и Скопља – Сима Тројановић (Филозофски факултет) (Šalamon & Švampera, 1926; Табела 1).

Табела 1. Излагања представника из Краљевине СХС на Конгресу у Чехословачкој Републици (1924)

Аутор	Назив рада	Секција
Стеван П. Бошковић	О картографским радовима у Војном географском институту	I
Павле Вујевић	Главни типови климе у Краљевини СХС	I
Артур Гаваци	О организацији метеоролошке мреже у Словенији*	I
Јован Цвијић	О маринском и лакустријском рељефу*	II
Фран Тућан	Црвеница и бауксит у јужнословенском кршу*	II
Петар С. Јовановић	Резултати и методе испитивања маринског и лакустријског рељефа у панонском басену и Балканском полуострву	II
Иво Певалек	Фитогени травертин Плитвичких језера	III
Вале Воук	О биогеографским испитивањима*	III
Боривоје Дробњаковић	О резултатима и методама испитивања насеља и порекла становништва у српским земљама*	IV
Боривоје Ж. Милојевић	О главним антропогеографским профилима у Краљевини СХС	V
Владимир Ткалчић	Етнографски музеј у Загребу	V
Нико Жупанич	Прва појава Анта у Хисторији	V
Вид Вукасовић Вулетић	Планинштаци у Херцеговини	V
Емило Ј. Цветић	Географија у нашој гимназији	VII
	Развитак и садашње стање географске наставе у јужнословенским средњим школама*	VII

Извор: Šalamon & Švampera (1926); *саопштени радови који нису штампани у Зборнику

Као пратећи део бројних секција, усвојено је више резолуција (21). Међу најважнијим издвајају се следеће: 1) формирање адресара свих словенских географских и етнографских научних установа и стручних удружења, 2) успостављање географско-етнографске ревије за штампу научних радова из поменутих дисциплина, 3) израда речника географско-етнографске терминологије (заједничка номенклатура за географске карте), 4) оснивање Океанографских института (земље са излазом на мора), 5) оснивање Словенског етнографског музеја у Прагу, 6) повезивање статистичких органа у научне сврхе, 7) међууниверзитетска размена наставника географије и етнографије, укључујући и реализацију екскурзија по словенским земљама и 8) покретање етнолошких бироа по националним Музејима с циљем прикупљања материјала о етнографско-етнолошким истраживањима (Вујевић, 1924; Šalamon & Švampera, 1926). На основу прихваћеног става о потреби испитивања сточарског живота и сточарских кретања на Карпатима и планинама Балканског полуострва, при Географском друштву у Београду, основан је Одсек за испитивање сточарског живота, који је временом прерастао у Одсек за економско-политичку географију (Б. Милојевић, 1935).

Конгрес словенских географа и етнографа у Републици Пољској (1927)

Након смрти Јована Цвијића (1927), исте године 02–12. јуна, на више локација у Пољској одржан је Други конгрес словенских географа и етнографа (Катовице, Познањ, Варшава и Виљнус). Због карактера Конгреса, део времена је посвећен стручним екскурзијама у чијем фокусу су се налазила геолошка и геоморфолошка питања (гласијацији Татра и околине Закопана), рударство, привреда (нафтна поља у Бориславу) и становништво (Познањ, Катовице) (С. Милојевић, 1927).

Учешће је узело око 200 делегата, при чему су домаћини били најбројнији (50% укупног броја). У југословенској делегацији, главни изасланик је био геодетски генерал Стеван П. Бошковић (Војни географски институт). Рад је био конципиран у осам секција, по

угледу на претходни Конгрес, уз незнатно другачији редослед: I (картографија, геофизика, геодезија, метеорологија, климатологија и хидрографија), II (геоморфологија и геологија), III (фитогеографија), IV (зоогеографија), V (антропогеографија и привредна географија), VI (антропологија, демографија, етнологија и социологија), VII (регионална географија) и VIII (историјска географија, историја географије и настава географије). Изложено је 278 реферата (193 из Пољске, 59 из Чехословачке и незнатан број из Краљевине СХС, СССР-а и Краљевине Бугарске – укупно 18). За разлику од претходног Конгреса, скуп у Пољској је привукао неколицину западних представника: Емануел де Мартон и Пјер Дефонтен (Француска), Џон Бартоломеј (Уједињено Краљевство), Ђузепе Карачи и Рикардо Рикарди (Италија) и Кларенс Менинг (САД) (Sawicki, 1929, 1930).

Из научних институција тадашње Краљевине СХС делегирано је 16 представника, из Београда: Павле Вујевић и Емило Цветић (Српско географско друштво), Владимир Петковић (Универзитет у Београду), Недељко Кошанин (Српска краљевска академија), Боривоје Ж. Милојевић (Географски завод), Боривоје Дробњаковић (Етнографски музеј), Сениша Станковић (Институт за зоологију), Стеван П. Бошковић, геодетски генерал (Министарство војске и морнарице, Војни географски институт) и Лазар Костић (Министарство социјалне политике); из Скопља: Војислав С. Радовановић (Историјско-археолошки музеј) и Петар С. Јовановић (Филозофски факултет) и Загреб: Фран Тућан (Народни музеј). Такође, као редовни чланови учествовали су Антон Мелик и Антон Брезник (Љубљана), као и Едмунд Шневајс и Сима Милојевић (Београд) (Табела 2).

Табела 2. Излагања представника из Краљевине СХС на Конгресу у Републици Пољској (1927)

Аутор	Назив рада	Секција
Лазар Костић	Градови у Југославији – критеријуми за њихово одређење	О
Стеван П. Бошковић	О геодетским и картографским радовима у Краљевини СХС	I
Павле Вујевић	Географска расподела падавина и плувиометријски режим у Краљ. СХС	I
Владимир Петковић	Историја геолошких истраживања Србије	II
Сима М. Милојевић	Спелеолошка проучавања Поповог поља (Херцеговина)	II
Петар С. Јовановић	Глацијација Јакупице	II
Петар С. Јовановић	Карстне појаве у региону Порече (Македонија)	II
Сениша Станковић	О географској дистрибуцији триклада у слатководним водама Балканског полуострва	IV
Војислав С. Радовановић	Јован Цвијић и српска антропогеографска школа	V
Војислав С. Радовановић	Како људи откривају и чувају древне објекте у Јужној Србији	V
Едмунд Шневајс**	Данашње стање југословенске етнологије*	VI
	Главни елементи обичаја око рођења и крштања код Срба и Хрвата	VI
Боривоје Дробњаковић	Поглед на етнографске музеје у Краљевини СХС	VI
Боривоје Ж. Милојевић	О регионалној географији приморја и динарских острва	VII
Јован Ердџановић	О великој старини предања код Срба	VII
Емило Ј. Цветић	Развитак географске наставе у основној школи	VIII

Извор: Sawicki (1929, 1930); *саопштени радови који нису штампани у Зборнику; ** аутор је живео и радио у Београду

Као резултат одржаних секција, усвојено је више резолуција: 1) покретање бироа за сарадњу међу словенским народима, 2) формирање одбора геолошка истраживања (Чехословачка–Пољска–СССР и Југославија–Бугарска), 3) финансијска подршка раду метеоролошких института, 4) укључивање географа у истраживачке студије у Карпатима, 5) организација етнографског рада (умрежавање архива, музеја), 6) размена географске литературе (речници, уџбеници, итд.), 7) оснивање катедри за географију, и 8) повезивање истраживача (студенти) и организовање заједничких путовања (екскурзије) (Sawicki, 1929).

Конгрес словенских географа и етнографа у Краљевини Југославији (1930)

Трећи по реду Конгрес словенских географа и етнографа, одржан је у Краљевини Југославији (Београд, Скопље, Љубљана, Загреб) од 04. до 17. маја 1930. године. У тематском погледу овај скуп је био најсадржајнији јер је осим стандардног (радног) дела, обухватио

интензиван теренски рад. Осим околине Београда, стручна екскурзија се реализовала на простору Ђердапске клисуре, Прахова, Зајечара, Књажевца и Ниша (Србија), Скопске котлине (Македонија), Косовске Митровице, Краљева и Чачка (Србија), Сарајева са околином и Мостара (Босна и Херцеговина), Дубровника, Сплита, Сушка и Огулина (Хрватска), Љубљане са околином и Бледа (Словенија), као и Загреб на напослетку (последња станица пре напуштања Југославије) (Вујевић, 1930; Вујевић, 1930).

Поред бројних препрека у држави (прим. аут. атентат у Народној скупштини (1928), Шестојануарска диктатура(1929), јачање националистичких покрета, итд.), Конгрес је успео да окупи око 300 учесника из словенских земаља, као и представнике из Француске, Немачке и Белгије. Осим учесника из Југославије, најбројнији су били представници из Чехословачке и Пољске. Због политичких прилика изостали су делегати из Совјетског Савеза, при чему су Русе и Украјинце представљали истакнути људи из емиграције (проф. Евгениј Спекторски). Такође, због тзв. „македонског питања“ и статуса Старе (Јужне Србије) односно заострених југословенско/српско-бугарских односа, изостали су и бугарски делегати. Организација рада је задржала претходни формат (осам секција), уз незнатну измену садржаја секција (настава/методика географије). Током одржавања Конгреса, изложено је око 120 реферата, највише у антрополошко-етнолошкој и демографско-социолошкој (23) и геоморфолошко-социолошкој секцији (18), а најмање у фитогеографској и зоогеографској секцији. Излагања представника из Југославије представљена су у Табели 3 (Вујевић, 1933).

У припремном, програмском одбору Конгреса је делегирано 15 представника из свих југословенских универзитетских центара: из Београда – Стеван П. Бошковић (Војни географски институт), Павле Вујевић, Боривоје Ж. Милојевић и Недељко Кошанин (Универзитет у Београду), Јеленко Михаиловић (Сеизмолошки завод); из Загреб – Артур Гаваца, Фран Тућан, Милан Шеноа и Фердо Шишић (Универзитет у Загребу), Стјепан Ратковић (Виша педагошка школа), Фердо Коцх (Геолошки завод); из Љубљане – Антон Мелик, Никола Радојчић и Јован Хаџи (Универзитет у Љубљани) и Нико Жупанич (Етнографски музеј), као и из Скопља – Војислав С. Радовановић (Универзитет у Скопљу).

Табела 3. Излагања представника из Краљевине Југославије (1930)

Аутор	Назив рада	Секција
Александар Стебут	О организацији антропогеографске секције	О
Јоже Рус	Београд и генеза Југославије из макропластике њене природе	О
Бранимир Гушић	Антропогеографски основи у развоју Загреб	О
Војислав С. Радовановић	Проблеми антропогеографских испитивања Јужне Србије	О
Стеван П. Бошковић	Карта Краљевине Југославије и суседних покрајина: 1:1.000.000	I
Роман Кенк	Летње колебање температуре у крашким јамама	I
Јеленко Михаиловић	О вези између геодезије и сеизмологије	I
Јоже Рус	Геоморфолошк. узроци формирања периодич. језера у Цернишком пољу	II
Иво Певалек	Ново налазиште сапунике <i>Saponaria bellidifolia</i>	III
Иво Певалек	<i>Saponaria bellidifolia</i> у нашој флори	III
Иво Хорват	Преглед вегетације хрватских планина	III
Владимир Мартино	О Бергмановом правилу**	IV
Јован Хаџи	Географски размештај скорпија у Југославији	IV
Миљисав Лутовац	Сточарство на Ајли	V
Антон Мелик	Козолец/сено на словеначком	V
Боривоје Дробњаковић	О етничкој композицији/саставу популације у Шумадији	V
Шпиро Солдо	Типови кућа и зграда у Босни и Херцеговини	V
Андре Јутронић	Развој насеља и становништво острва Брача	V
Радован Казимировић	Трагови византијске црквене уметности на нашим народним шарама	VI
Петар Петровић	О ношењу терета људском снагом у нашем народу	VI
Петар Петровић	О примитивном саобраћају у нашем народу*	VI
Митар Влаховић	Постанак црногорских и брдских племена	VI
Милоје Милојевић	Некоје одлике музичког фолклора Јужне Србије	VI
Миљенко Филиповић	Бећарнице и кућарице у Скопској котлини	VI

Миленко Филиповић	Особити облици удруживања по полу и старости у околини Скопља*	VI
Нико Жупанич	Значење неких старих географских и етничких имена на Балк. пол.	VI
Божидар Широла	Пучка музика у Хрвата Чакаваца	VI
Милован Гавази	Око проблема крста са кукама – свастика	VI
Мирко Кус-Николајев	Мотив животног стабла на оброчком копорану	VI
Боривоје Милојевић	Планински регион Југославије	VII
Милан Будимир	Порекло имена Дунав	VIII
	Земља Бојка*	VIII
Душан Поповић	О постанку паланака у Моравској долини	VIII
Никола Радојчић	Природа византинско-српске границе од XI до XIII века	VIII

Извор: Вујевић (1933); *саопштени радови који нису штампани у Зборнику; ** аутор је био представник руске емиграције у Краљевини Југославији

Програм Конгреса је „крунисан“ усвајањем већег броја резолуција различитог карактера: 1) формирање истраживачке групе за учешће у међународним истраживањима поларних простора, 2) формирање геоботаничких и зоофенолошких комисија на простору словенских земаља ради проучавања/картирања вегетације и спровођење фенолошких истраживања, 3) именовање Комисије за проучавање Охридског језера, 4) издавање географских речника, 5) доношење Закона о заштити етнографских старина, 6) формирање Комисије за израду етнографских карата, 7) оснивање и јачање катедри за етнологију и антропологију, 8) успостављање националних паркова у планинском делу Трогира, простору Плитвичких језера и обалама Дунава, 9) формирање нове секције за истраживање карпатских предела, 10) израда историјских карата словенских земаља, 11) формирање секције аграрне географије као одговор на заступљеност пољопривреде у словенским земљама и 12) покретање едиције националних водича на словенским језицима (Вујевић, 1933).

Конгрес словенских географа и етнографа у Краљевини Бугарској (1936)

Последњи, међуратни Конгрес словенских географа и етнографа, одржан је у Софији, Краљевина Бугарска, 16–29. августа 1936. године. По угледу на претходне, овај догађај је имао радно-екскурзициони карактер. Реализовано је шест једнодневних, као и неколико вишедневних географско-етнографских екскурзија (област Риле, Родоп, Маричка низија, Варна, Бургас, Станца, простор бугарско-југословенске границе) (Роглић, 1936). Скуп су испред наше делегације поздравили Боривоје Ж. Милојевић, професор Универзитета и председник Географског друштва у Београду, као и професор Артур Гаваци са Универзитета у Загребу, који је делегиран и у Почасни одбор. Организационо, као и у складу са добром праксом са Конгреса у Пољској и Југославији, радни део је био структуриран у осам секција.

Иницијално је било пријављено 412 учесника из 10 земаља (осим словенских, из Француске, Немачке, Румуније и Финске), док је самом раду учествовало 323 делегата. Више од трећине (38,7%) су чинили бугарски представници, а потом Пољаци и Украјинци, Чеси, Словаци и Југословени. Рад секција је организован по угледу на претходни Конгрес у Југославији. Од 161 реферата, при чему изложено 130 (94 географских и 36 етнографских), најбројније су биле VI – етнографија, социологија, демографија, антропологија (36) и V – антропогеографија и привредна/економска географија секција (33) (Батаклиев, 1938; Роглић, 1936). Југословенски представници су изложили 25 радова (Табела 4). Треба истаћи да је висока заступљеност наше делегације била условљена смиривањем тензија у југословенско-бугарским односима крајем 1933. и почетком 1934. године (Петровић, 2013).

Табела 4. Излагања представника из Краљевине Југославије на Конгресу у Краљевини Бугарској (1936)

Аутор	Назив рада	Секција
Павле Вујевић	О трајању сунчеве инсолације у Југославији	I
Артур Гаваци	О дубинама Јадранског мора	I
Антоније Лазић	Хидролошки карактер Требишнице – карстна река*	I
Ђорђе Паунковић	Трагови лакустријског рељефа западно од Дрине	II
Боривоје Милојевић	На кањону Неретве	II
Војислав Радовановић	Терасе изнад Преспанског и Охридског језера*	II
Сима Милојевић	Једна напомена о морфолошкој разноликости вртача*	II
Коста Петковић	О стратиграфском положају горње креде Источне Србије	II

Милан Луковић	О постшаријашким тектонским покретима у Источној Србији*	II
Милош Павловић	Нова проматрања у антиклинали Вршачке чуке*	II
М. Миловановић	Корелација медитеранског местрихтиена у Источној провинцији*	II
Иво Хорват	Преглед планинске вегетације западног и средишњег дијела Балканског полуотока	III
Луцијан Маричић	Утицај популације мора на грађевинску активност приморских насеобина на источној обали Јадранског мора	V
Јосип Роглић	Антропогеографске одлике и значај Имотског поља	V
Иво Рубић	Јадран у народном господарству Југославије	V
Милован Гавази	Проблем карактеристичнога размјештаја неких етнографских елемената на Балкану	VI
Миленко Филиповић	Женска керамика код балканских народа	VI
Петар Петровић	О народној керамици у Југославији	VI
Митар Влаховић	О гробљима и надгробним споменицима поглавито у источним крајевима Југославије	VI
Војислав С. Радовановић	Проблем изучавања народне ношње – један пример на Повардарју*	VI
Атанасије Урошевић	Двоверство међу Арбанасима	VI
Атанасије Урошевић	Продирање Арбанаса у српске земље у турско доба*	VI
Јоже Рус	Станице динарских Словена на путовању у 6. веку	VI
Нико Жупанич	Жупан у жупи*	VI
Јован Дероко	Транскрипција географских имена	VIII

Извор: Батаклиев (1938); *саопштени радови који нису штампани у Зборнику

Закључци Конгреса су сумирани усвајањем већег броја резолуција, међу којима су: 1) потреба дубинског мерења јужног Јадрана (Хидрографски институт Сплит), 2) оснивање Геоботаничке уније Карпата и Балкана, 3) оснивање Уније словенских музеја (под покровитељством Словенског института у Прагу), 4) формирање катедри етнологије на свим универзитетима, 5) увођење словенске етнологије у средњошколски образовни програм и 6) међуинститутционална размена научних радника, студената и литературе на словенским језицима (Батаклиев, 1938). Такође, једногласно су прихваћени предлози Милана Т. Луковића за оснивање Балканске геолошке уније и Артура Гавација за Заједницу југословенских географских друштава (Роглић, 1936).

ДИСКУСИЈА

Завршетак Првог светског рата означава преломан тренутак на многим пољима. Са једне стране, дошло је до „урушавања“ постојећег поретка и промене односа снага на међународној сцени. Дошло је до распада царстава, део земаља је обновио или по први пут стекао независност, док су друге ушле у формирање комплекснијих државних уређења (Краљевина СХС). Са друге стране, многе европске земље су претрпеле огромне демографске и материјалне губитке, што је условило растуће социјално раслојавање. Такво стање је представљало изазов (препреку) будућег развоја. Истовремено, требало је дефинисати и стратегију обновљеног наставно-научног рада. Стога, организација Конгреса словенских географа и етнографа представљала је нови вид сарадње међу научним радницима из словенских земаља. Сва четири одржана скупа у међуратном периоду (Чехословачка, Пољска, Југославија и Бугарска) су била свесрдно подржана од највиших државних органа. У тематском формату (осам секција) била су заступљена различита истраживања. У области физичко-географских истраживања доминирају геоморфолошке и климатолошко-хидролошке студије, а у области друштвене географије, историјско-географске студије и изучавање насеобина (географија насеља). Значајан део радова се односио на етнолошко-антрополошка истраживања, у том периоду заступљене научне дисциплине. Незнатно су били заступљени радови из картографије, док су поједине области готово у потпуности занемарене. То су пре свега политичка и економска географија, демографија (укључујући и миграциона кретања), али и антропогеографија као правац по којем је научна заједница у Југославији (и шире на Балкану) била препозната (прим. аут. Цвијићева антропогеографска школа).

Табела 5. Расподела излагања представника из Краљевине СХС/Југославије по секцијама

Секција	1924	1927	1930	1936
Општа	–	1	4	–
Картографија, геодезија, геофизика, метеорологија, климатологија, хидрографија	3	2	3	3
Геоморфологија и геологија	3	4	1	8
Фитогеографија	2	–	3	1
Зоогеографија	–	1	2	–
Антропологеографија и економска географија	1	2	5	3
Антропологија, демографија, етнологија, социологија	4	3	11	9
Регионална географија и статистика	–	2	1	–
Школска географија, историјска географија, историја географије, настава географије	2	1	4	1

Извор: Батаклиев (1936); Вујевић (1933); Sawicki (1929, 1930); Šalamon & Švampera (1926)

У табели 5 приказано је учешће и дискурс везан за тадашња (доминантна) истраживања научних радника из Краљевине СХС (Југославије). У оквиру **I секције** истичу се картографски радови Стевана П. Бошковића, геодетског генерала из Војног географског института (Београд). У њима су обухваћене анализа геодетских активности и израда карата, пре и током Првог светског рата, али и након ослобођења и формирања јединствене државе. Посебан акценат је дат изучавању и картирању простора Јужне Србије (Вардарска Македонија) и Новопазарског санџака, до тада у потпуности „*terra incognita*“. Са снимцима Црне Горе, покривена је била читава територија до Саве и Дунава. Као „круна“ рада, на основу премера нових територија 1921–1928. године и карата бечког Географског института, израђена је карта Краљевине Југославије у размери 1:1.000.000. Геолошко-геодетске основе су биле заступљене само у једном раду, „*О вези између геодезије и сеизмологије*“, аутора Јеленка Михаиловића, директора Сеизмолошког института Универзитета у Београду. Највећи број реферата био је посвећен „тесним“ везама климатологије и хидрологије. Наш истакнути климатолог, проф. Павле Вујевић (Београд) је тежиште истраживања ставио на општу и регионалну климатологију на простору Краљевине. Детаљно је представио климатске типове (1924), које је на основу расподеле падавина допунио издвајањем седам плувиометријских режима (северно-јадрански карстни, посавско-сански, алпско-похорски, подунавски, моравски и јужнорашки, вардарски и миљацко-прачки). Такође, бавио се и издвајањем типова инсолације на основу трајања сунчевог сјаја (алпски, централни, моравско-тимочки, панонски, вардарски и централно-јадрански). Посебна активност на том пољу била је усмерена ка поднебљу Хвара, штампана у шест делова (1927–1932).⁴ Значајну пажњу привлачи и рад проф. Артура Гавација (Загреб) о историјату мерења дубине Јадранског мора, од 1848. до средине 30-их година 20. века.

У раду **геолошко-геоморфолошке секције** (II) изложено је укупно 16 радова, међутим само девет је штампано у Зборнику радова. У оквиру геолошких истраживања, проф. Владимир К. Петковић (Београд) је направио преглед геолошких истраживања на простору Србије. Условно, обухватио је четири периода: 1) истраживања пре 1880. године, 2) истраживања Јована Жујовића, оснивача српске геологије; 3) активности током окупације Србије (1916–1918) и 4) истраживања након Првог светског рата (до 1927.). Први период је означен као време иностраних „путника“ (Ами Буге, Аугуст Викеснел, Емил Тице, Франц Тула). Следећа фаза представља преломни моменат за српску геологију: оснива се Катедра за минерологију и геологију (1880), публикована је „*Геолошка карта Србије*“ (1886) и књига „*Геологија Србије*“ (1893, више издања), покренут је часопис *Геолошки анали Балканског полуострва* (1889), основано Српско геолошко друштво (1891) и стална сеизмолошка станица Београд (1907). Истовремено, објављено је и капитално дело Јована Цвијића „*Основи за геологију и географију Старе Србије и Македоније*“. Формирана је генерација домаћих научних радника (Светолик Радовановић – јура; Димитрије Антула, Владимир Петковић – креда; Милан Луковић, М. Живковић – терцијар и Петар Павловић – квартал). Након застоја у ратним условима, ослобођење је омогућило наставак рада на овом пољу (пет едисија „*Геолошких анала*“, рад на детаљној „*Геолошкој карти Србије*“, итд.). Такође, Коста Петковић је презентовао рад на тему стратиграфског положаја горње креде Источне Србије (1936).

У области геоморфологије, на тему маринског и лакустријског рељефа су презентована три рада, проф. Цвијића и његовог асистента Петра С. Јовановића (Скопље) и ученика Ђорђа П. Паунковић (Београд). Ретки су простори којима је литоралном језерском рељефу дата пажња као што је делу између Дрине и Мораве (нпр. Шумадија, околина Лознице, Бања Ковиљача).

⁴ У раду Конгреса, своје место су нашла и излагања о Организацији метеоролошке мреже у Словенији (Гаваци, I Конгрес, 1924) и Југославији (Вујевић, III Конгрес, 1930), међутим иста нису штампана у Зборнику радова.

Као наследник и врстан геоморфолог, Јовановић је истраживао марински и лакустријски рељеф на простору Србије. Ово истраживање је спровео на темељу претходних („Абразионе и флувијалне површи“, 1921; „Прибрежни језерски рељеф београдске околине“, 1922). Своју експертизу на пољу проучавања флувијалне ерозије на уздужним речним профилима је представио у каснијим истраживањима („О односу између абразионих и речних тераса“, 1931 и „Равнотежни профил и саобразни профил“, 1954). Такође, Паунковић на истој основи сагледава трагове лакустријског рељефа западно од Дрине. Посебно интересантан је јужни обод панонске потолине, западно и југозападно од долине Дрине (Североистична Босна и Хрватска). Као примарне облике лакустријске пластике (пре свега терасе и заравни) издваја североистичну подгорину Мајевице и уздужну удолину Спрече. Пажњу привлачи и излагање Симе М. Милојевића (Београд) о спелеолошким проучавањима Поповог поља (Херцеговина). Као део системских истраживања спелеолошке секције Географског друштва (Београд), на примеру Поповог поља, обрађен је карстни феномен динарског краса (нарочито подземна хидрографија). Обухваћено је девет пећина (Дољашница, Провалија, Црнуља, Стријежава, Жира, Вјетреница, Орлица, Мегиња и Бања) и дестина јама укупне дужине 11 km. Карактеристично је што се разликују по хидрографским функцијама (нема сувих пећина), док се јаме класификују као активни и напуштени понори и суве јаме. Од осталих тема, издаја се и саопштење Петра С. Јовановића о глацијацији Јакупице (Македонија) и геоморфолошким узроцима формирања периодичних језера у Цернишком пољу (Словенија), аутора Јоже Руса. Професор Јовановић је указао на локални карактер глацијације планине Јакупице са траговима глечера (Патришка и Кадина река, Даутица, Кадино и Солунско поље, Боропоље, Мочур и Крапа) у различитим правцима (део Посебног издања СГД, св. 8). Осим аутора из Краљевине СХС (Југославија), излагања везана за овај простор су имали Ив Шатењо (Париз), „Геоморфолошка испитивања у Босни“ (1924) и Отакар Матушек (Праг), „Острво Раб и његова геологија“ (1927).

Незнатан број радова је био посвећен **биогеографским испитивањима** (III и IV секција). Запажена су излагања хрватских ботаничара Ива Хорвата и Ива Певалека (Загреб). Први аутор је дао немерљив допринос системским фитоценолошким истраживањима планинских простора, у Хрватској и ширем простору Балканског полуострва (1930, 1936). Са друге стране, проф. Певалек је два рада посветио лековитој Сапуњачи леполиста (*Saponaria bellidifolia*), али и фитогеном травертину Плитвичких језера (1924). Сматра најбољим познаваоцем биљка, водених маховина и алги Плитвица, те иницијатором оснивања Националног парка Плитвичка језера и поборником заштите природе. Међу зоолошким радовима значајно је истраживање проф. Синеше Станковића (Београд) о дистрибуцији триклада на Балкану. На основу ендемичних форми издвојио је две области: а) источна (Источна Србија, Источна Македонија, Бугарска и Тракија) и б) западна (Далмација, Босна, Херцеговина, Црна Гора, Западна Србија, Рашка, Западна Македонија и читава Албанија). Од осталих саопштења истиче се и „*Географски размештај скорпија у Југославији*“, аутора Јована Хаџија, зоолога из Љубљане, где је утврдио постојање четири врсте скорпија (укупно 10-ак врста у Европи). Посебан акценат је дао експерименталној зоологији, морфологији нижих животиња и фауни Јадранског мора. Познат је по туберларијској теорији и пореклу животиња.

У оквиру **пете секције**, највећу заступљеност имају антропогеографски радови. Антропогеографска истраживања су највидљивија у активностима Војислава С. Радовановића, антропогеографа и етнолога и Цвијићевог ученика. У свом излагању на другом Конгресу, дао је хронолошки приказ развоја ове дисциплине, њених метода и праваца (1896. и Упутства за проучавање села у Србији и српским земљама и покретања едиције „Насеља српских земаља“/„Насеља и порекло становништва“). Значајан део је посветио капиталним Цвијићевим публикацијама: „Антропогеографски проблеми Балканског полуострва“ (1902) и „Балканско полуострво: основе антропогеографије“ (1918). Своју експертизу је исказао кроз рад „*Проблеми антропогеографских испитивања Јужне Србије*“ (1930), простора који је ослобођен „туђинске“ власти у току Балканских ратова. У њему је извршен преглед природних, друштвених и привредних специфичности, типова насеља, метанастазичких кретања и порекла становништва. Овај рад представља допуну системском истраживању овог простора, уз публикације „*Сеоска насеља у Јужној Србији*“ (1930) и „*Географске основе јужне Србије*“ (1937). Такође, „класична“ антропогеографска школа изражена кроз сагледавање етничког састава становништва Шумадије, дата је у раду антропогеографа и етнолога Боривоја Дробњаковића (околина Београда, Космај, Јасеница, Смедеревско Подунавље, Лепеница, Гружа и Качер). Поред наведених, антропогеографске специфичности живота у карстним областима на примеру Имотског поља су изложене у раду Јосипа Роглића (1936). Представља део истраживање објављеног као Посебно издање Географског друштва (1938, св. 21).

Географија насеља је представљена кроз развој приморских локалитета тј. острва Брача од 1444. године до 30-их година прошлог века (А. Јутронић, 1930). На сличном примеру, Шпиро Солдо је анализирао типове кућа: камене (ниска/висока, приморска градска), дрвене (брвнаре, сојенице) и земљане (новијег датума) у Босни и Херцеговини (1930). Поменуто истраживање је детаљније разрађено у оквиру Посебног издања Географског друштва у Београду (1932).

Посебан тип грађевина у Далмацији дат је у раду Луцијана Маричића (Дубровник) о народној градитељској делатности на источној обали Јадрана и Антона Мелика (Љубљана), „Козолец за сено на словенском“ о спремницима за сено у словеначком планинском подручју.

Са друге стране, само неколико радова је било из области привредне/економске географије. Међу њима, пажње вредно је саопштење свестраног географа, проф. Милисаву Лутовца (Београд) о сточарству на Ајли (Хајла, Проклетије). Анализирао је природне погодности, сточарски начин живота (кретање и привређивање) и насеља руговског и рожајског краја, али и суседне Метохијске и Беранске котлине. Кроз овај, али и многе друге радове, Лутовац је на објективан начин посматрао однос антропогеографије и привредне географије, пре свега на планинском простору Црне Горе и Косова и Метохије. Истовремено, пажњу привлачи и рад „Јадран у народном господарству Југославије“, аутора Ива Рубића (Сплит). Он кроз свеобухватну анализу детаљно одговара на бројна питања везана за улогу Јадрана (рибарство, производња соли, вађење корала и морских сунђера, производња шљунка и песка, паробродарство и саобраћајни значај, допринос увозу/извозу). Осим тога, указао је и на важност туризма на југословенској јадранској обали, а медитеранске климатске зоне за пољопривреду Југославије. Као оснивач Јадранске страже, кроз своја научна истраживања је увек исказивао поморску оријентацију државе.

У оквиру **VI секције** представљени су резултати истраживања из области антропологије, демографије, етнологија и социологије (само на конгресу у Прагу су били део V секције). Доминантно су били заступљени различити радови из етнологије, а знатно мање из других области. На темељу Цвијићеве антропогеографске школе, Боривоје Ж. Милојевић је у Прагу представио основне антропогеографске типове у земљи (медитерански, карстни, панонски, моравско-вардарски и др.). У антропогеографском фокусу Атанасија Урошевића (Скопље) се налази простор Косова и Метохије, тј. Јужне Србије у целини. Као одличан познавалац прилика, бавио се „осетљивим“ питањем продирања Арбанаса (Албанаца) у српске земље у турско доба. Такође, анализирао је двоверство међу Арбанасима (тајно хришћанство у привидном исламу). Познати су као „љармани“ (ал. љарм – шарен) и отпадници слабог верског осећања. Као главне разлоге двоверства, Урошевић наводи избегавање данка и чифчијског режима, као и личну слободу. Истовремено, Нико Жупанич (Љубљана) појашњава однос наведених дисциплина тумачењем одређених етничких и географских термина на Балкану. Он наводи да су тзв. Пелазги били први становници на овом простору. Долази до закључка да Мезија означава Шумадију (Мизија – земља букава), Илирија – земља јегула, Ибар – река, Цетина – Коњска река, Срби – људи, народ и Корчула – камен, стена или слеп, мрачан, таман (срчеве шуме). Са друге стране, етнолог Митар С. Влаховић (Београд) анализира постанак и црногорских (22) и брдских племена (7). Према његовим истраживањима ова племена настањена на неприступачном (кршном) терену, имају илирско порекло. Наводи више племена, међу којима издваја Куче, Пипере, Бјелопавлиће, Братоножиће, Ровце, Морачу и Васојевиће, Пјешивце, Његуше, Ђеклиће, Цуце и др.

О саобраћајној култури (приликама) одређеног краја говори етнолог Петар Ж. Петровић (Београд), неуморни истраживач централне Србије (Шумадија, Рашка, Гужа, итд.). Њих је представио кроз ношење терета људском снагом: на глави (водоноше, носачи бозе и алве, продавачице пецива), на раменима (праље), на леђима (носачи брашна и брда за ткање, водоноше) и сл. У уској вези са претходним говоре особености примитивног сточарског привређивања на планинском поднебљу кроз саопштење Вида Вукасовића Вулетића из Дубровника „Планинштаци у Херцеговини“ посвећено гоничима стада оваца.

Значај орнамената видљив је у радовима Радована Н. Казимировића (Београд) „Трагови византијске црквене уметности на нашим народним шарам“ и Мирка Кус Николајева (Загреб) „Мотив животног стабла на обрвачком копорану“. Све народне шаре (стилизовани крстови и осмокраке звезде) су настале под утицајем религије. Казимировић наговештава да је српска уметност кћи византијске. Орнамент је запажен у култури одевања у северној Далмацији, али и у другим крајевима (Херцеговина, Јужна Србија, Војводина). Истовремено, орнамент је нашао своју улогу на гробовима (биљни, геометријски – звезда, месец, сунце и животињски украси). Такође, специфичну форму је представљао људски лик (различити облици) и натписи који пружајући многобројне податке, попуњавају научну празнину у многим дисциплинама.

На то се може надовезати и израда предмета од керамике. Подаци до којих је дошао Петар Ж. Петровић указују да народна керамика има дугу традицију, али није довољно позната. Стара народна керамика се заснива на два суда: црепуљи и грнцу (лонац). Такође, и Миленко Филиповић (Скопље) наглашава значај тзв. женске керамике (црепуље, топке, пришљени, собне пећи и хлебне пећи). Треба истаћи да је израда ових предмета имала велики социјално-економски и магијско-религијски значај. Као врстан познавалац, Шневајс је писао о веровању и обичајима Срба и Хрвата, посебно Лужичких Срба. Нарочиту пажњу је ставио на обичаје рођења и крштења, али и свадбене ритуале (штампано и на немачком језику). Занимљив је

и обичај градње кућарица и бећарица у Скопској котлини, у раду Миленка С. Филиповића намењених удруживању и организовању прела (нпр. вежење).

Такође, познати музеолози и етнологзи, Владимир Ткалчић (Загреб) и Боривоје Дробњаковић (Београд) су расправљали о организацији етнографских музеја на територији СХС. У том периоду је постојало седам етнографских, односно одељења Народних музеја. То су: Краљевски етнографски музеј, Љубљана (1831); Етнографски музеј, Београд (1901); Етнографско одељење Земаљског музеја, Сарајево (1913); Етнографски дио Народног музеја, Загреб (1919); Историјско-археолошки музеј, Скопље (1923); Етнографски музеј са архивом, Цетиње и Градски етнографски музеј, Сплит. Њихов задатак је био усмерен на прикупљање етнолошке грађе, формирање бројних збирки, али и ка издавачкој делатности (нпр., *Српски етнографски зборник*, *Зборник за народни живот и обичаје Јужних Словена*). О томе је писао и Едмунд Шневајс, немачки слависта, говорећи о потреби израде атласа словенске етнологије. Указао је на коришћење картографског метода по угледу на немачки етнографски атлас.

Последње две секције су разматрале теме из области регионалне, историјске и методичке географије, као и историје географије (VII и VIII). Посебну вредност имају радови истакнутог регионалног географа, Боривоја Ж. Милојевића (Београд) о регионалној географији приморја и динарских острва (1927) и планинском простору Југославије (1930). Поменути радови су били део ширих истраживања у оквиру обимних монографија *„Динарско приморје и острва“* (1933) и *„Високе планине у нашој Краљевини“* (1937). У области историјске географије, највише саопштења је било на Конгресу у Краљевини Југославији. Осим рада о пореклу реке Дунав (на немачком језику), издавају се радови Душана Ј. Поповића о паланкама у Моравској долини и Николе Радојчића о пореклу византијско-српске границе 11–13. века. Као први историјски социолог у Србији, Поповић је анализирао постојање слабијих пољских утврђења (паланака) на путу Цариград–Београд. Оне су имала улогу одржавања безбедности на главном друму, а чинила их је посада од неколико десетина људи. Средином 17. века, такве формације су забележене у Гроцкој, Коларима, Смедеревској Паланци, Баточини, Ћуприји и Параћину. Са друге стране, Радојчић је разматрао природу византијско-српске границе у средњем веку, као део развоја српске (националне) историјске и политичке географије. У области наставе географије, Емил Ј. Цветић, проф. Више педагошке школе у Београду, је оценио улогу географије у основношколском и средњошколском образовању. Он је анализирао структуру географског курикулума од 1830. године и измене у школском програму. Указао је на потребу осавремењавања географије (нарочито у основним школама), али и допринос Владимира Карића, Јована Цвијића и његових наследника развоју географске школе (Т. Радивојевић, Б. Милојевић, П. Соколовић, Д. Ђорђевић и др.) Такође, истицао је и потребу увођења нових учила (географске карте и атласи) и спровођења географских екскурзија.

ЗАКЉУЧАК

Период између Првог и Другог светског пружио је могућност наставка идеје о популаризацији географске науке на простору бивше Југославије, као и креирању новог окружења за њен развој. Кроз повезивање са научницима из словенских земаља и реализацију првог, а касније и још три Конгреса, читав концепт добио је и међународни карактер. На тај начин је омогућена размену националних искустава и достигнућа у области географије и других сродних дисциплина. Анализом заступљености тема на самим конгресима, али и међу научницима са југословенског поднебља, приметно је доминантно интересовање за физичкогеографске теме, док су оне из области антропогеографије имале мању заступљеност. Такође, истраживања аутора спроведена у време одржавања конгреса, а чији су делови презентовани на њима, представљају основу на којој се заснива савремена географска наука, док су друге актуелне и данас, као што је нпр. тема наставе географије и њеног осавремењавања, која је била присутна у секцијама сва четири конгреса.

Иако је основу за организовање Конгреса представљала повезаност словенских народа кроз заједничко порекло, приметно је да су и у посматраном периоду постојале друштвено-политичке тензије које су ограничавале чак и научну сарадњу и као резултат имале слаб одзив аутора из појединих држава (нпр., представници Совјетске Русије на Првом конгресу и представници Бугарске на Трећем конгресу). Уз то актуелна друштвено-политичка питања, као и последице Првог светског рата нису разматране у темама Конгреса, иако би географија као таква могла дати значајан осврт, али и одговоре на нека питања, као што су: економске промене у послератном периоду, принудне миграције становништва, али и теме из политичке географије. Ипак, без обзира на недостатке које су анализирани Конгреси имали, кроз њихово организовање научници са ових простора су имали прилике да размене своја сазнања, прошире видике, као и да учествују у доношењу међународних резолуција са циљем постављања географске науке на место које јој припада и у целокупном систему наука, али и друштвеном контексту.

ЛИТЕРАТУРА

- Батаклиев, И. (Ур.). (1938). *Сборник на 4. Конгрес на Славјанските Географи и Етнографи в Софија 1936* (Зборник IV конгреса словенских географа и етнографа, Софија 1936.). Печатница „Култура“.
- Васовић, М. (2001). Цвијић, Чеси и конгреси словенских географа и етнографа. *Глобус*, 26, 13–18.
- Válka, M. (2020). Czechoslovak Republic and the formation of ethnographic science during the “First Republic” (1918–1938): Part II. *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 68(2), 379–396. <https://doi.org/10.2298/GEI2002379V>
- Вујевић, П. (1924). Рад и значај конгреса словенских географа и етнографа у Прагу. *Гласник географског друштва*, 10, 88–91.
- Вујевић, П. (Ур.). (1930). Опис пута III конгреса словенских географа и етнографа у Краљевини Југославији: 1930. Део 1, Београд–Сарајево. Штампарија „Давидовић“, Павловића и друга.
- Vujević, P. (Ur.). (1930). Opis puta III kongresa slovenskih geografa i etnografa u Kraljevini Jugoslaviji: 1930. Deo 2, Sarajevo–Zagreb. Štamparija „Davidović“, Pavlovića i druga.
- Вујевић, П. (Ур.). (1933). Зборник радова III Конгреса словенских географа и етнографа у Краљевини Југославији 1930. Штампарија „Давидовић“, Павловића и друга.
- Gavazzi, A. (1929). Uvodne riječi. *Hrvatski geografski glasnik*, 1(1), 1–2. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/56591>
- Јовановић, П. С. (1922). Прибрежни језерски рељеф београдске околине: геоморфолошка испитивања (дисертација). Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.
- Јовановић, П. С. (1928). Глацијација Јакупице (Посебна издања Географског друштва, св. 8). Државна штампарија Краљевине СХС.
- Јовановић, П. С. (1931). О односу између абразионих и речних тераса. *Гласник географског друштва*, 17, 1–13.
- Јовановић, П. С. (1954). Равнотежни профил и саобразни профил. Зборник радова САН, Географски институт, 8, 1–54.
- Милојевић, Б. Ж. (1924). Екскурзија у северозападну Чешку. *Гласник географског друштва*, 10, 94–95.
- Милојевић, Б. Ж. (1933). Динарско приморје и острва у нашој Краљевини (Посебна издања, Српска краљевска академија, књ. 96, Природњачки и математички списи, књ. 25). Српска краљевска академија.
- Милојевић, Б. Ж. (1935). Двадесет и пет година живота и рада Географског друштва (Споменица). Српско географско друштво.
- Милојевић, Б. Ж. (1937). Високе планине у нашој Краљевини. Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Милојевић, С. М. (1927). II конгрес словенских географа и етнографа. *Гласник географског друштва*, 13, 269–270.
- Njegač, D. (1997). *Hrvatsko geografsko društvo (1897. - 1947. - 1997.)*. *Hrvatski geografski glasnik*, 59(1), 3–7. Preuzeto sa <https://hrcak.srce.hr/63915>
- Петровић, Н. (2013). Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1937. годину (књ. 8). Архив Југославије.
- Радовановић, В. С. (1930). Сеоска насеља у Јужној Србији (Атласи Географског друштва, св. 4). Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Радовановић, В. С. (1937). Географске основе јужне Србије. У А. Јовановић (Ур.), Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије: 1912–1937. (стр. 1–134). Штампарија „Јужна Србија“.
- Роглић, Ј. (1936). IV конгрес словенских географа и етнографа у Софији. *Гласник географског друштва*, 22, 118–120.
- Роглић, Ј. (1938). Имотско поље: физичко-географске особине (Посебна издања Географског друштва, св. 21). Млада Србија.
- Sawicki, L. (Ed.). (1929/1930). *Pamiętnik II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów odbytego w Polsce w roku 1927 (tom I and II)* [Зборник II конгреса словенских географа и етнографа у Пољској 1927., том I и II]. Komitet Organizacyjny II. Z.S.G.E.
- Солдо, Ш. (1932). Типови кућа и зграда у пређашњој Босни и Херцеговини (Посебна издања Географског друштва, св. 13). Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Faculty of Arts, Department of Geography (2024). A brief history of the department. Retrieved May 15, 2024 from <https://geo.ff.uni-lj.si/en/zgodovina-oddelka-za-geografijo>
- Hranilović, H. (1899). Osnova našeg geografskog rada. *Glasnik hrvatskoga naravnoslovnoga društva*, 7, 78– 80. <https://library.foi.hr/dbook/cas.php?B=1&item=S00101&godina=1899&broj=01-06&page=78>
- Цвијић, Ј. (1912). Географско друштво и гласник. *Гласник Српског географског друштва*, 1, 1–5.
- Цвијић, Ј. (1921). Абразионе и флувијалне површи. *Гласник географског друштва*, 1, 1–61.
- Šalamon, V., & Švambera, V. (Eds.). (1926). *Sborník I. Sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924*. [Зборник I конгреса словенских географа и етнографа у Прагу 1924.]. Geografický Ústav Karlovy University.

GEOGRAPHICAL SCIENCE IN THE FORMER YUGOSLAV TERRITORY AND THE CONGRESSES OF THE SLAVIC GEOGRAPHERS AND ETHNOGRAPHERS (1924–1936)

Stefan Denda⁵, Jasna Micić⁶, Ana Milanović Pešić⁷

Abstract: Geographical science on the territory of former Yugoslavia began to develop at the end of the 19th century. In that period, the first geography departments and professional associations, as well as geographical societies, were established at the leading university centers. At the beginning of the 20th century, the first geographical journals were launched, among which the Bulletin of the Serbian Geographical Society (1912) has the longest tradition. However, numerous historical and political circumstances, primarily the First World War, stopped further progress in this field. Nevertheless, the end of the Great War, apart from the creation of a single state (the Kingdom of SCS), brought a new stage in the realization of teaching and scientific work. New tasks and roles of geography required the exchange of experiences and international cooperation. As a first step in that direction, the organization of the First Congress of the Slavic Geographers and Ethnographers in Prague in 1924 stands out. After the death of Jovan Cvijić, three more Congresses were held in Poland (1927), the Kingdom of Yugoslavia (1930), and the Kingdom of Bulgaria (1936). All the congresses, apart from their scientific value, also had socio-political significance expressed through the support of the official authorities. Therefore, this paper aims to analyze the participation and discourse of the representatives of the scientific community from the Kingdom of SCS (Yugoslavia) in the circumstances of the interwar period. The results showed that in the scientific work, the emphasis was on physical-geographic, cartographic, and ethnological research. At the same time, demographic research, as well as geo(political) and economic-geographic topics (agricultural, industrial, etc.) stemming from Cvijić's anthropogeographical school, were completely neglected. Despite numerous shortcomings, the mentioned meetings contributed to the unification of the scientific community and the promotion of geography in the Slavic countries. Also, they represented the starting point for new research and the organization of scientific work in the decades after the Second World War, both on the territory of Yugoslavia and in the wider international scientific community.

Keywords: geography, former Yugoslav territory, Congresses, Slavic geographers and ethnographers

⁵ SANU, Geographical Institute "Jovan Cvijić", Đure Jakšića 9, Belgrade, Serbia, s.denda@gi.sanu.ac.rs, ORCID: 0000-0001-5556-9980

⁶ SANU, Geographical Institute "Jovan Cvijić", Đure Jakšića 9, Belgrade, Serbia, j.micic@gi.sanu.ac.rs, ORCID: 0000-0003-3917-9397

⁷ SANU, Geographical Institute "Jovan Cvijić", Đure Jakšića 9, Belgrade, Serbia, a.milanovic@gi.sanu.ac.rs, ORCID: 0000-0002-7648-350X